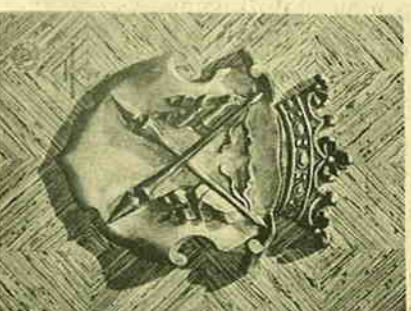

Pitäjä pitäjältä

SORTAVALLA

Sortavalaa muistellen

Tämän karjalaisen yhteisen Karjala-lehden tässä liitteessä muistellaan Sortavalaa. Kerrotaan minkäläinen se oli meidän siellä asuessamme ja toimmeamme sekä paljon ennen meitä.

Sortavala oli historiansa vähän yli 300 vuoden aikana joutunut kokemaan monenlaisia vaiheita. Sodat olivat sitä usein hävittäneet, mutta sen uskolliset ja uurat asukkaat olivat aina rakentaneet kaupunkinsa uudelleen. Sotaisiin muistoihin tuntuu viittaavan kaupungin vaakunakin, jossa on kaksi viiriä ristikkäin.

Sortavala perustettiin kaupallisessa tarkoituksessa ja sen porvartit aloittivatkin kaupanteon toimeksi. Jo 1656 tiedetään viiden sortavalalaisen kauppiaan matkaneen tavaroineen Nevan kautta Tukholmaan. Ja vuoden 1700 tienoilla kaupungissa asui enemmän kuin 200 porvaria, jotka kävivät kauppaa laajalla alueella. Vielä 1800-luvun puolivälissä kerrotaan Sortavalan talvimerkkimöiden olleen huomattava tapaus.

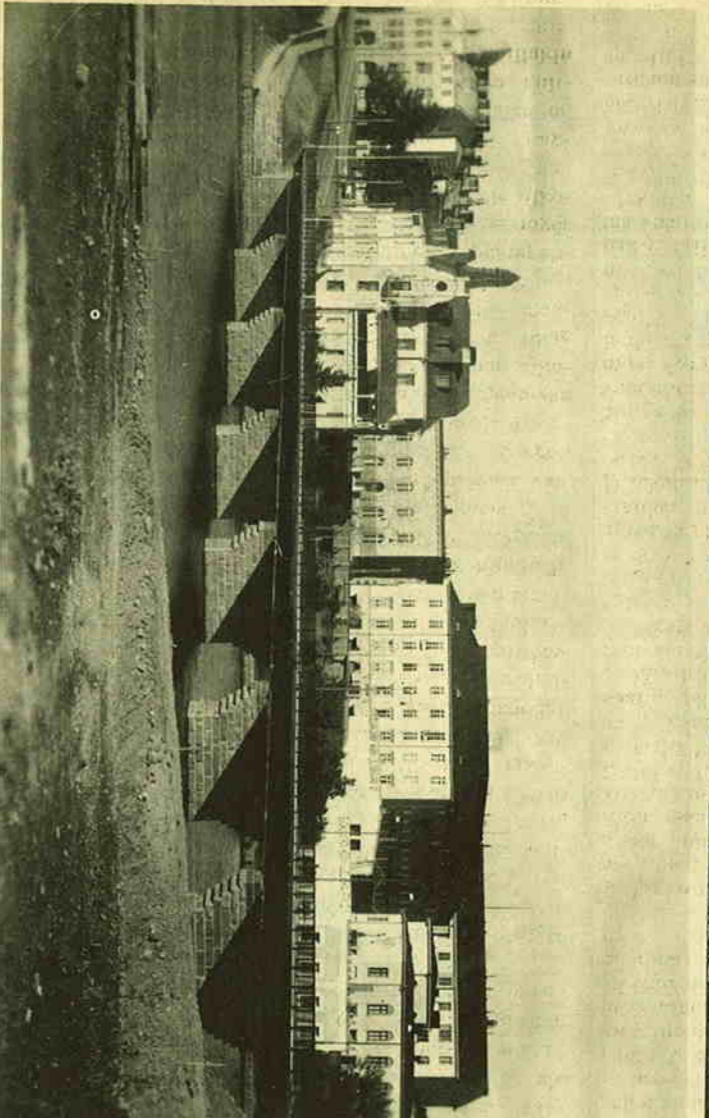
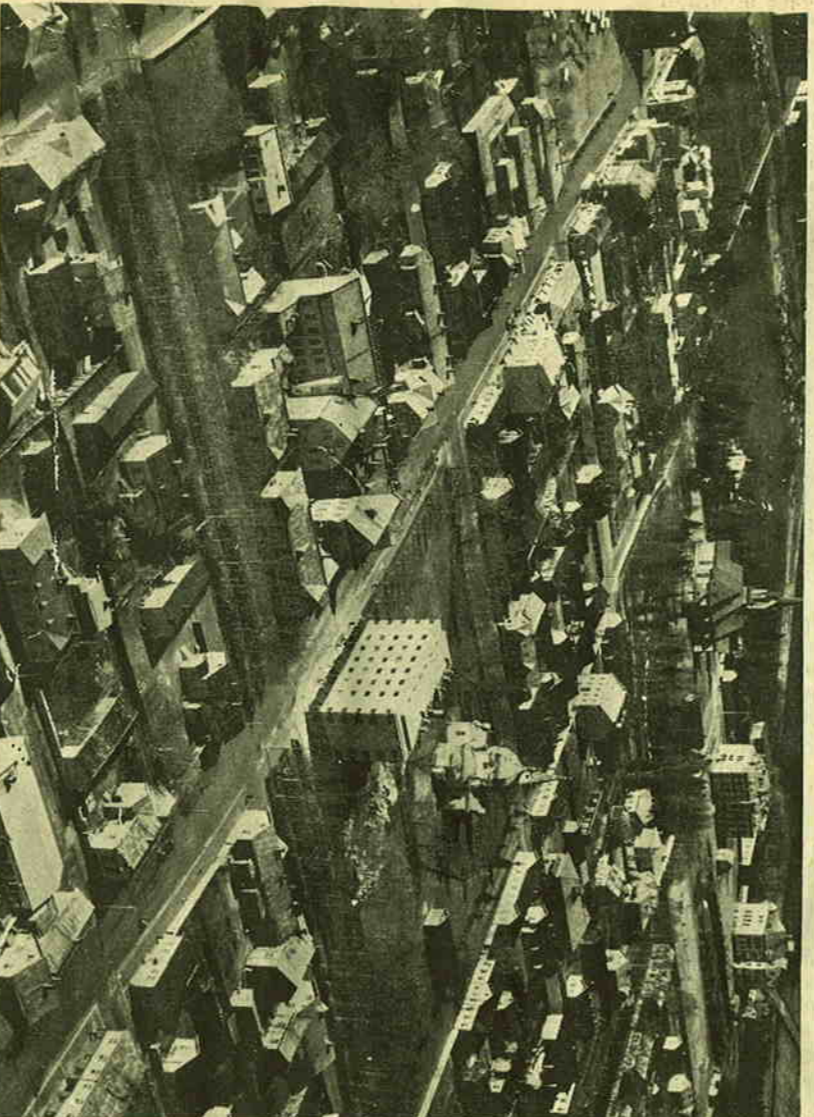
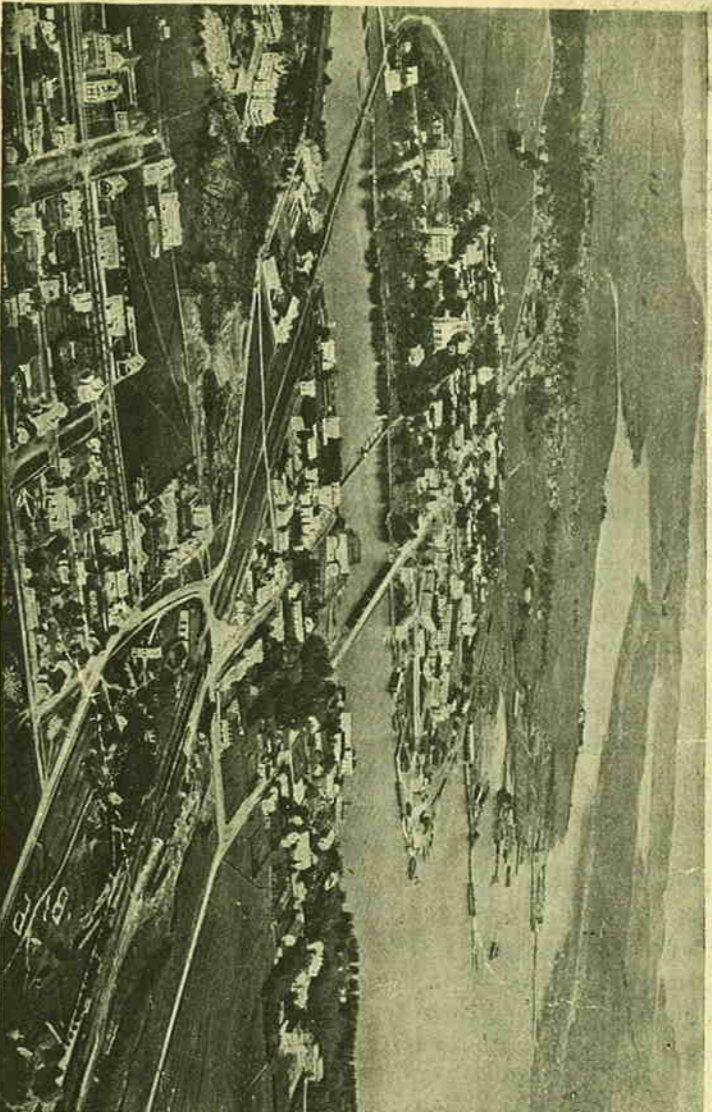
Sortavalasta oli tullut maakuntansa Raja-Karjalan, jota sittemmin alettiin nimittää Laatokan-Karjalaksi, henkinen ja taloudellinen keskus, vaikka paino lukuisten oppilaitosten vuoksi olikin enemmän henkisesti puolella. Viime vuosisadalla ja tämän vuosisadan alussa tekivät Sortavalan monet opettajat voimakasta kansanvalistusyötä laajalti maakunnassa. Eriyisen huomion ansaitsee valtakunnallinen järjestö, Suomen Kirjon Sisälihetysseura erilaisine hoito- ym. laitoksineen. Mainittakoon myös, että vuonna 1892—1917 kaupungissa toimi merimieskoulu. Sellainen ilmeisesti tarvittiin Laatokan vilkkaan laivallikenteen vuoksi. Sivistystoiminta kaupungissa oli varsin monipuolista.

Kunnallisista laitoksistaan Sortavala huolehti kiitettävällä tavalla. Eriyisen ylpää se oli vesijohtolaitoksestaan, joka melkein ilmaiseksi toimitti kaupungille erinomaisia juomavettä. Asukkaita Sortavalassa oli noin 5 000.

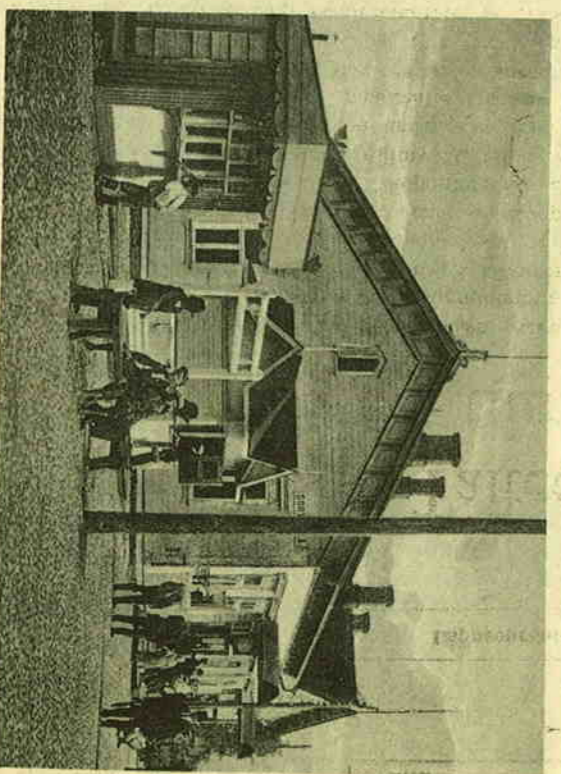
Sortavalassa pidettiin usein valtakunnallisia ja muitakin juhlia ja kokouksia. Niden päätteeksi tehtiin tavallisesti laivamatka Valaamoon. Niinpä 1930-luvulla Sortavalassa pidettiin laulujuhlien lisäksi suuri kansakoulunopettajien kokous, lottapäivät, kauppiaskokous ja maatalousnäyttely. Näidenkin kokoonumisten yhteydessä tuhannet osanottajat tekkeilivät tutustumassa Laatokan keskeillä sijaitsevaan luostariin. Sortavalan asema Valaamon laivareihin toisessa päässä merkitsevä kaupungeille huomattavaa matkailullisää.

Sortavalassa elettiin tasaista, vaikkakin valpasta ja viireää elämää. Talvisodassa kaupunki sai helmikuun 3. päivänä 1940 kokea ankaran ilmapiommituksen, joka aiheutti muutamien ihmisten kuoleman sekä kirkon ja useiden talojen tuhoutumisen. Jatkosodan aikana Sortavalaa jälleerakennettiin, kunnes se kesällä 1944 oli toisen kerran jätettävä. Sortavalalaiset muistavat kaivata miellyttävää kotikaupunkiaan.

T. R.

Sortavala oli kirkkojen ja koulujen kaupunki ja maakuntansa litke- ja sivistyselämän keskus. Yhessä kaupunki ilmasta nähtynä, keskellä, kaupungin keskustaa (taustalla keskellä Interiäinen kirkko, jonka edessä puistossa viime soden sankarihaudat. Kirkko paloi 2. 2. 1940 suurpommituksessa. Alhna kuulu Karjalansilta, joka niinkään katkesi pommituksessa.

Sortavalan rautatieasema, joka paloi talvisodan lopulla.

Sortavala — maakuntansa keskus

Kun kuningas Kustaa II Adolf ryhtyi v. 1617 sol-
mitun Stolbovan rauhan jälkeen järjestämään valta-
kuntaansa takaisin liitetyn Käkisalmen läänin asioita,
hän mm. antoi määräyksen Sortavalan ja Salmin
kaupunkien perustamisesta. Salmin kaupungista piti
tulla Ruotsi-Suomen äärimmäinen rajavartiosema
Laatokan koillisrannalle. Tulevalle kaupungille ase-
tettiin jo pormestarikin, mutta siihen koko kaupunki-
hanke raukesi. Kun Salmin kaupungin perustami-
sääntöä ei kuitenkaan koskaan peruttu, pitivät
salmilaiset jatkuvasti itseään kaupunkilaisina.

Sortavalan kaupungin perustamiskirja

Sensijaan annettiin v. 1632 ja niin
alkoi Kellomantemen vanhalla
kauppapaikalle Läppjäjärven ran-
nalle, jolla vanhaastaan oli kaupun-
kävintökeus jopa Tuholman kans-
sa, vihittelien muodosta kaupunki.
Sen perustamiseen vaikuttivat kau-
palliset syyt, sillä kaupungin oli
määriä toimia hallituksen vahingol-
lisena pitämän laajahkon maakuo-
pan lopeltamiseksi. V. 1643 kävi
kenraalikuvernööri Erik Gylden-
stierna määräämässä Sortavalan
kaupungin paikkan ja osittamassa
sen kadut. Ympäristön maakaup-
piaat velvoitettiin siirtymään
uuden kaupungin portareiksi, mut-
ta monet heistä jatkivat myös
entisiä manviljelijän ammatiaan.
V. 1651 Sortavalan kaupunki ja
pitäjä läänitettiin kreivi Gustaf
Adam Banerille, mutta kaupunki
sai pian pormestarin ja raastuvan-
okleuden. Ennenpitkää alkoi Sor-
tavalaan ja sen ympäristöön siir-
tyä uutusaikkaita Savosta.

Sodan jalossa

Mutta tuskin olivat Sortavalan
kaupungin portarit saaneet talon-
se valmiiksi ja alkeelliset ranta-
aitansa kunntoon, kun valholainen
kesällä v. 1656 tuli rajan yli ja
sota syttyi. Vihollinen ulotti rei-
kensä myös Sortavalan ja sen ym-
päristöön hävittäen ja polttaen.
Elämä kuitenkin jatkui ja kau-
pungin asukkaat rakensivat talon-
sa uudelleen. Kenraalikuvernööri
Yrjö Sprling kehotti kaupunkilai-
sia turvallisuuksensa vuoksi jär-
jestämään yövartion. Samoin aset-
tivat portarit vartiomiehet siksi
ajaksi, minkä he olivat kaupa-
matkoilla Nevanlunnassa. Tämä
sen vuoksi, että kaupunkiin kokoon-
tunut irtoaisväki saattoi ryhtyä
väkivaltaisuuksiin miespuolisen
väestön poissa ollessa.

Keväällä 1700 määrättiin jokai-
nen kaupungin asukas hankkimaan
itselleen tulilaseen ja miekan tai
miekan sijasta pertuskan tai kei-
hään. Tämä varmaan olikin tar-
peen, sillä suuri Pohjan sota oli
alkanut juuri kevättalvella. Sodan
alussa kohtasi Sortavalaa jälleen
hävitys, joka toistui v. 1705. Vasta
vuoden kuluttua sanotaan meidän
paenneiden asukkaiden palanneen
hiiltynneitä koteljaan uudelleen ra-
kentamaan.

Mutta nuoren kaupungin kukois-
tus oli mennyttä. Se Sortavala,
joka Isonvihan jälkeen Uudenka-
pungin rauhananteossa v. 1721 luov-
tettiin Venäjälle, oli vähäinen, kur-
ja kauppakrytä, jossa asui 17 per-
hettä ja niissä yhteensä 33 henkeä.
Pikkuvihan koetteli vielä kovin tätä
paikkakuntaa, kunnes sen liike-
elämä vuoden 1760 tienoilta alkoi
vikastua.

Uusi nousukausi alkaa

V. 1783 Sortavala sai jälleen kau-
punginlohudet, tällä kertaa kei-
sarina Katarina II:ta, ja seuraava
vana vuonna siitä tuli piirikunnan-
kaupunki. Kuitenkin kaupungin
merkitys alkoi kasvaa vasta vuo-
den 1811 jälkeen, jolloin Viipurin
läänin jälleen yhdistettiin muun
Suomen yhteyteen. Virastojen kie-

Sortavalan keskusta, Karjalankatua, vasemalla Pohjoismaiden Yh-
dyspankki.

lönä oli ruotsi, mutta saksa pu-
huttiin paljon siviisityneissä perheis-
sä. Niinpä 1788 perustettu aiempi
kansakoulu oli saksankielinen. Sor-
tavalan kauppaalit, Berg, Böhm,
Klimpujev, Lambert, Moldakov,
Mitsinen, Sautko ja Siltoinen käi-
vivät markkinoilla ympäri Suo-
men sekä Aunuksen Sungsissa os-
taen nahkoja, lintuja, voita ja ka-
lia, jotka vietiin Pietariin. Siellä
tuotiin vuorostaan jauhvoja, suola
ja rihkettä. Jotkut tekivät kau-
puntekoja aina Tihviristä, Mosko-
vaan ja Nisni—Novgorodiin saak-
ka. 1820-luvun Sortavalla oli huo-
mattava turksi- ja viljakaupan
keskus. Laivailike Laatokalla vil-
kastui tuntuvasti, ensin portreja-
voita osalla, mutta jo 1850 ilmestyi
ensimmäinen höyrylaiva Laatokal-
le. Se oli siipiläiva »Pietari Suu-
ri» ja se alkoi välittää liikennettä
Sortavalan ja Pietarin välillä. Kau-
pungin käsiryöstäisten määrä lisää-
ntyi jatkuvasti.

V. 1801 rakennettiin Kisanmäen
harjoittele Sortavalan ensimmäi-
nen luterilainen kirkko, joka oli
kylmän kaupungin ja pitäjän kes-
kus. Pian sai kaupunki myös por-
mestarin ja järjestysoikeuden, jon-
ka tilalle 1877 tulivat maistraatti ja
raastuvamokkus. Aikanaan perus-
tettiin myös apoteekki yleinen sa-
raala, rahoituskamari, kaupungin-
valtuusto, tulivat pankki, sähköen-
nätin, VPK, puhelinlaitos, museo
jne. Tyttökoulu aloitti opetusyön-
sä jo 1857, mutta lyseo vasta 36
vuotta myöhemmin. Siihen välin
mahtui 1880 perustettu seminaari

Rautatien tuloa juhliittiin

Kun Karjalaa rataa alettiin 1880-
luvun loppupuolella rakentaa, jou-
tu Sortavalakin sen piiriin. Juh-
lajuna saapui Sortavalan marss-
kunan 1. p:nä 1893 ja silloin oli kau-
pungissa ilo yhämmällään. Rauta-
tien kunnaksi järjestettiin juhla,
jossa pidettiin toinen toistan kau-
nimpia puhetta. Sortavala oli näin
vedetty yhteyteen maan muiden
osien kanssa ja tämä yhteys oli
omaan vahvistamaan kansallista
ja valtiollista oheyttämme. Maa-
kunnan sekä henkiseksi että ai-
neelliseksi keskuksiksi muodostu-
aivan uudet kehityksen mahdol-
lisuudet.

Seuraavana vuonna perustettiin
Sortavalassa Iä-Karjalain maanvil-

joijyoseura edistämään maakunnan
maataloutta. Sen ansiosta viljel-
lyn maan pinta-ala lisääntyi, maa-
talous monipuolistui ja maalais-
väestön omavaraisuus karttui. Sou-
ran viimeinen esimes, kunnallis-
neuvos Juhani Leppälä, joka vaiht-
tiin tähän tehtävään v. 1925, toimi
monella tavoin maakunnan hyväk-
si. Hän elää vieläkin Askolissa 89
vuoden iän saavuttaneena.

Sähkölaitoksen Sortavalla sai 1906.
Lehtori Taavi Lehminen rakennutti
sähköverkoston, johon hän otti vir-
taa ensin Helyjästä ja sitten Pi-
rkoksesta. Kaupunki lunasti myö-
hemmin itselleen Pitkälän voim-
lajaitoksen. Teollisuus oli melko
vähäinen. Oli pari puuseppämö-
kettä, samoin pari sahaa, kirjapainoa
ja konepajaa — joista toisen yh-
teydessä oli myös telakka — pa-
llo, makkaratehdas, villitehdas.
myyjä, leipätehdas, virvoitusjuoma-
tehdas, ja sitinäpä ne olivatkin. Vä-
hän ennen sota perustettiin koo-
pas vaneritehdas, mutta sen toi-
mintia jäi lyhyeksi.

Sortavalalaiset saivat nauttia niin
hyvästä vesijohtovodesta, että se
melkein maistui makealta. Vesi
johtettiin 6 km:n päässä olevasta
Helmijärvestä, joka oli 62,5 m Laa-
tokan pintaa korkeammalla, joten
vesi nousi omalla painollaan ju-
havuorella olevaan säiliöön ja siel-
tä kaupungin vesijohtoverkostoon.

Mittaan pumppulaitteita ei tarvittu.
Mattiäyö Sortavalan seudulla al-
koi vuosiosadan vaihteessa. Se osoit-
tanut varsin hedelmälliseksi ja tu-
loksista tuottavaksi. Paikkaliosas-
toja syntyi maakunnan kaikkiin
pitäjiin. Ne toimivat ripästä ko-
tien kuntoa kohentaa kaiden piir-
riinon alaisina. V. 1931 Raja-Kar-
jalan marttayhdistysten piiriinlito
ja Iä-Karjalain marttayhdistysten
piiriinlito yhtyivät Laatokan-Kar-
jalan marttayhdistysten piiriin-
loksi.

Matkailua, kunnallismiehiä, maanpuolustajia

Koko maan tunnetuin matkailu-
kohde oli Valamon luostari aavan
Laatokan keskellä. Matka sinne ta-
pautui yleensä Sortavalan kautta,
josta kolmeikin laivaa välitti iiti-
kennettä. Vierailija kävi Valamossa

v. 1865 rakennettu puinen kau-
pungintalo oli pieni ja vaatimaan
ja jäi suurten uusien kivi-
varjion. Sen tilalle ei kuitenkaan
ennätetty rhytyä uutta kaupungin-
taloa rakentamaan. Sensijaan Sou-
rahuonetta laajennettiin kunnan
matkailuhotelliksi ja sen yhteyteen
rakennettiin ajämukainen välis-
tustalo juhlassaimeen ja näyttä-
möineen.

Kaupunginvaltuuston ensimmäi-
nen puheenjohtaja oli piiritähtäri
H. A. Hällström (1886—1895) ja hä-
nen jälkeensä kihlakunnanluomari
K. G. Berg (1896—1900), jotka mo-
lemmat vaikuttivat suuresti kau-
pungin kehitykseen. Ansioikkaita
kunnallismiehiä olivat myös semi-
naarinhoitaja Taavi Lehminen, jota
kaupunkilaiset käyttivät nimeä eno-
tri G. J. Winter ja kouluneuvos
K. A. Merikoski. Viimeinen pitkä-
aikainen valtuuston puheenjohtaja
oli varatuomari Imari Luostari-
nen (1930—1941). Takaisin valla-
tussa kaupungissa toimi valtuus-
ton puheenjohtajana (1942—44) se-
minaarinhoitaja Eetu Valve.

Renqvistin perinteitä

Tunnettu herännäisjohtaja ja us-
konnollinen kirjailija Henrik Ren-
qvist tuli Sortavalan kappalai-
sekksi 1836. Hän sai puheillaan ja
kirjoillaan aikaan paljon hehkeyttä
ja tapojen parantumista. Hänen
vaikutuksensa tuntui paikkakun-
nalla viimeiseen asti. Hän kuoli
Sortavalassa 1866.

Sortavalan kaupunkiseurakunta
erotettiin 1918 maaseurakunnasta
itsenäiseksi kirkkoherranmaksu-
sen ensimmäiseksi kirkkoherraksi
tuli seuraavana vuonna läänhoi-
rasti Oskari Kanervo, joka hoiti
kita tehtävää aina siirto seurakun-
tien lopettamiseen saakka 1950.
Sortavalan seurakunnan vaikuttava
jäähvängisjuhla pidettiin Piekä-
mäellä 16. 10. 1949. Seurakuntatoi-
mintia kotikaupungissa oli ollut mo-
nipuolista ja viiteä.

Ortodoksisia kirkkokuntaa johti
Sortavalasta käsin sen päämiehes
arkkipiispa Herman. Keskinäiset
suhteet luterilaisen ja ortodoksisen
papiston ja väestön kesken olivat
kaikin puolin suotuisat. Vallitsi
hyvä yhteisyymmärrys.

*

Kun nyt näitä riviejä kirjoitteen-
sani astelen ajatuksissani Sortava-
lan katuja ja terehdin vastaan-
tulevia tuttuja, minut valtaa sanu-
maton haikus ja itävä. Se kau-
pungin puoli oli meille kaikille rak-
siksi oli paljon hyviä ihmisiä. Me
ajattelimme paljolta samoin, toi-
mimme samantapaisten päämäärten
hyväksi, meillä oli yhteisiä harras-
tuksia. Meillä oli kaikilla siellä
hyvä olla. Siksi me yhä kaipaam-
me menettäytyä kotikaupunkia.
Terveisiä sortavalalaisille!

Toivo Rashtanen

Muistellaanpa erittäin nimiä

50—60 vuotta sitten tunnettiin
Sortavalassa »lempinimillä» m.m.
seuraavia henkilöitä:

Kilketä-Piirainen poltti urkuja
kirkossa. Nimi lielee johtunut lä-
hinää puhetyylisestä.

Parta-Pullit kasausti Airaanteen,
Pillijärven, Lütkolanjärven, Kar-
malan ja Hymppöjän järvisä Sou-
teki tavallisesti yksin. Nimi johtui
komeasta mustasta parasta.

Ronka-Pulli kalaseli myöskin ja
kutui kalapyydyksiä. Souveli pää-
assissa meiomalla. Nimensä etuliit-
teen lielee saanut sittä, kun oli ai-

koinaan potanut halvauksen, joka
jätti jalat pysyvästi hervottomiksi.
Kahden kepin varassa hän kulkui
kotoaan rannolle. Asui Airanteen
Pönkäsemmässä Pulla-Marin ta-
lossa.

Pierru-Pulli oli omalaatuinen hen-
kilö. Hän tenasi oman ja valmionsa
leivän hirvitaloja riveermällä. Hä-
nenä neljä pytypuoli pörrötteli usko-
matonnan usein, jolloin Pulli tuumi
vau, että mitä sie siellä». Asui
Karjalain Perstämässä. Valmon-
sa kanssa kun liikkui ei valmionlla
ollut asiana miehenä rannalle, oli
tallustettava takana. Valmon lu-
na ei myöskään saanut käydä vte-
raita. Kerran Pulli saattoi kauem-
maaksi töihin, jolloin vaimon luo-
tuhi kaahville naapurin naisia.
Kun paha ukonilma yllätti, Pulli

Linja-autosema tuskalla ja oikealla krekikalaiskatolisen kirkko-
kunnan talo, jonka oli piirtänyt J. Viiste. Se valmistui 1931.